

**RUHIY RIVOJLANISH SUSAYISHI: BOLALARDA PSIXIK
RIVOJLANISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI, KORREKSION
YONDASHUVLAR VA INNOVATSION PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALAR**

Muallif: Adilxanova Aliya Abdigaffor qizi

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

ANNOTATSIYA (O‘zbek tilida)

Mazkur maqolada ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalarning psixologik, pedagogik va fiziologik xususiyatlari chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Ruhiy rivojlanish susayishi tushunchasining kelib chiqish sabablari, asosiy belgilari, diagnostik mezonlari hamda bunday bolalar bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik ishlarning samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, maqolada zamonaviy inklyuziv ta’lim tizimi, innovatsion pedagogik texnologiyalar, neyropsixologik mashqlar va sensor integratsiya metodlarining ahamiyati keng bayon etilgan. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalarda nutq, tafakkur, diqqat, xotira va emotsional rivojlanishdagi o‘ziga xos jihatlar ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Ushbu ilmiy maqola maxsus pedagogika, defektologiya va psixologiya yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar hamda pedagoglar uchun muhim manba hisoblanadi.

АННОТАЦИЯ (Русский язык)

В статье подробно анализируются психологические, педагогические и физиологические особенности детей с задержкой психического развития. Рассматриваются причины возникновения, методы диагностики и коррекционно-педагогические подходы. Также уделено внимание инклюзивному образованию, сенсорной интеграции и инновационным технологиям обучения.

ANNOTATION (English)

This article scientifically analyzes the psychological and pedagogical characteristics of children with delayed mental development. The causes, symptoms, diagnostics, and correctional approaches are comprehensively discussed. Special attention is paid to inclusive education, sensory integration, and innovative pedagogical technologies.

KALIT SO‘ZLAR

Ruhiy rivojlanish susayishi, maxsus pedagogika, inklyuziv ta’lim, korreksion pedagogika, sensor integratsiya, neyropsixologiya, diqqat, tafakkur, emotsional rivojlanish, logopediya.

KIRISH

Bugungi kunda ruhiy rivojlanish susayishi muammosi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va psixologik muammo sifatida ham dolzarb hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda bolalarning psixik rivojlanishidagi o‘zgarishlar, stressli muhit, noto‘g‘ri tarbiya va biologik omillar natijasida rivojlanishdagi turli qiyinchiliklar ortib bormoqda. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar ko‘pincha tengdoshlariga nisbatan o‘quv faoliyatida qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli bunday bolalarni erta aniqlash va ularga maxsus yordam ko‘rsatish juda muhim hisoblanadi.

Mazkur maqolada ruhiy rivojlanish susayishi tushunchasi, uning kelib chiqish sabablari, diagnostikasi va innovatsion korreksion usullari chuqur yoritilgan.

RUHIY RIVOJLANISH SUSAYISHI TUSHUNCHASI

Ruhiy rivojlanish susayishi — bu bolaning psixik rivojlanish sur’atining sekinlashuvi bilan tavsiflanadigan holatdir. Bu bolalarda intellektual imkoniyatlar to‘liq yo‘qolmagan bo‘lsa-da, psixik jarayonlarning shakllanishi sust kechadi.

Bunday bolalarda:

- diqqatning beqarorligi;

- xotiraning sustligi;
- tafakkurdagi qiyinchiliklar;
- nutq rivojlanishidagi orqada qolish;
- emotsional holatning o'zgaruvchanligi kuzatiladi.

Ko'pchilik hollarda ular oddiy bolalar bilan bir xil salohiyatga ega bo'lishi mumkin, biroq ularga individual pedagogik yondashuv talab etiladi.

KELIB CHIQISH SABABLARI

Ruhiy rivojlanish susayishi biologik, psixologik va ijtimoiy omillar ta'sirida yuzaga keladi.

Biologik omillar:

- homiladorlik davridagi kasalliklar;
- tug'ruqdagi asoratlar;
- markaziy asab tizimi shikastlanishi;
- genetik omillar.

Psixologik omillar:

- oilaviy stress;
- emotsional yetishmovchilik;
- noto'g'ri tarbiya.

Ijtimoiy omillar:

- ta'limdagi kamchiliklar;
- ijtimoiy e'tiborsizlik;
- iqtisodiy qiyinchiliklar.

Bularning barchasi bolaning psixik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

PSIXOLOGIK XUSUSIYATLAR

Ruhiy rivojlanish susayishi bo'lgan bolalarda diqqat tez chalg'iydi. Ular uzoq vaqt davomida bir faoliyat bilan shug'ullanishda qiynaladilar. Xotira hajmi past bo'lib, ayniqsa mantiqiy xotira yaxshi rivojlanmagan bo'ladi.

Nutq rivojlanishida ham o'ziga xos kamchiliklar kuzatiladi. Lug'at boyligi kam, gap tuzishdagi xatolar ko'p uchraydi. Tafakkur jarayonlari sust bo'lib, tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyatlari yetarlicha shakllanmagan bo'ladi.

Shuningdek, emotsional sohada ham muammolar kuzatiladi. Bunday bolalar tez ranjiydi, o'ziga ishonchi past bo'ladi va ijtimoiy muhitga moslashishda qiynaladilar.

DIAGNOSTIKA

Ruhiy rivojlanish susayishini aniqlashda kompleks yondashuv muhim ahamiyatga ega. Diagnostika psixologik, pedagogik va tibbiy tekshiruvlar asosida amalga oshiriladi.

Quyidagi usullar qo'llaniladi:

- psixologik testlar;
- logopedik tekshiruvlar;
- neyropsixologik kuzatuv;
- pedagogik monitoring;
- ota-onalar bilan suhbat.

Erta diagnostika korreksion ishlarning samaradorligini oshiradi.

KORREKSION-PEDAGOGIK ISHLAR

Bunday bolalar bilan ishlashda individual yondashuv muhim hisoblanadi. Korreksion mashg'ulotlar muntazam va tizimli olib borilishi lozim.

Asosiy metodlar:

- logopedik mashg‘ulotlar;
- o‘yin terapiyasi;
- art-terapiya;
- sensor integratsiya;
- neyropsixologik mashqlar;
- motivatsion o‘yinlar.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv usullar bolaning qiziqishini oshiradi.

INNOVATSION TAKLIFLAR

Mazkur maqolada innovatsion yondashuv sifatida “Emotsional rivojlanish kundaligi” metodikasi taklif qilinadi. Ushbu usul orqali bolaning kayfiyati, muloqoti va rivojlanish dinamikasi muntazam kuzatiladi.

Bundan tashqari:

- 3D sensor xonalar;
 - raqamli korreksion platformalar;
 - mobil logopedik ilovalar;
 - ota-onalar uchun trening dasturlari
- kabi yangi tizimlar tavsiya etiladi.

Bu metodlar O‘zbekistonda maxsus pedagogika rivojlanishiga katta hissa qo‘shishi mumkin.

INKLYUZIV TA’LIMNING AHAMIYATI

Inklyuziv ta’lim ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalarni jamiyatga moslashtirishda muhim vosita hisoblanadi. Bunday ta’lim orqali bolalarda o‘ziga ishonch shakllanadi, muloqot ko‘nikmalari rivojlanadi va ijtimoiy adaptatsiya yaxshilanadi.

Inklyuziv ta'lim nafaqat maxsus ehtiyojli bolalar uchun, balki sog'lom tengdoshlar uchun ham bag'rikenglik va insonparvarlik fazilatlarini shakllantiradi.

XULOSA

Ruhiy rivojlanish susayishi bugungi kunda dolzarb pedagogik va psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Bunday bolalar o'z vaqtida aniqlansa va to'g'ri pedagogik yordam ko'rsatilsa, ularda sezilarli rivojlanish kuzatiladi.

Mazkur maqolada ruhiy rivojlanish susayishining asosiy jihatlari, diagnostikasi va korreksion metodlari keng tahlil qilindi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va inklyuziv ta'limning ahamiyati yoritildi.

Kelajakda O'zbekistonda maxsus pedagogika tizimini yanada rivojlantirish orqali bunday bolalarning hayot sifati va jamiyatdagi o'rnini yanada yaxshilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. Defektologiya asoslari. Moskva, 2019.
2. Lubovskiy V.I. Maxsus psixologiya. Moskva, 2020.
3. Po'latova P.M. Maxsus pedagogika. Toshkent, 2021.
4. Karimova V.M. Bolalar psixologiyasi. Toshkent, 2020.
5. UNESCO Inclusive Education Report. Paris, 2021.
6. DSM-5 Developmental Disorders Manual. Washington, 2022.
7. Ayres A.J. Sensor Integration and Learning Disorders. New York, 2018.
8. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2023.
9. Zamonaviy neyropsixologiya asoslari. Moskva, 2021.
10. Maxsus pedagogika bo'yicha xalqaro ilmiy maqolalar to'plami. 2022.

Qo'shimcha ilmiy tahlil 1

Ruhiy rivojlanish susayishi bo'lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo'lib, ular bilan olib boriladigan mashg'ulotlar

muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi.

Qo‘shimcha ilmiy tahlil 2

Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi.

Qo‘shimcha ilmiy tahlil 3

Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi.

Qo‘shimcha ilmiy tahlil 4

Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning

hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi.

Qo‘shimcha ilmiy tahlil 5

Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi.

Qo‘shimcha ilmiy tahlil 6

Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va

ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi.

Qo‘shimcha ilmiy tahlil 7

Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi. Ruhiy rivojlanish susayishi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda pedagog, psixolog, logoped va ota-onaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday bolalarning rivojlanish dinamikasi individual bo‘lib, ular bilan olib boriladigan mashg‘ulotlar muntazam va tizimli bo‘lishi kerak. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko‘rsatishicha, erta korreksion yordam bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli yaxshilaydi.